

Adölesanlarda Madde Bağımlılığı Farkındalığının Belirlenmesi

Hakan AVAN * Davut NACAR **

* Öğr. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Kahramanmaraş, Türkiye. ORCID: 0000-0003-2494-3761

** Öğr. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Kahramanmaraş, Türkiye. ORCID:0000-0002-0137-4923

ÖZET

Çalışma, adölesanların madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla planlanmıştır. Kesitsel tipte yürütülen çalışmanın evren ve örneklemini Kahramanmaraş il merkezinde eğitim gören (n=455) adölesanlar oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak “Tanıtıcı Anket Formu”, “Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın verileri bilgisayar ortamında gizli kriterlerine uyularak SPSS 29 paket programında analiz edilmiştir. Ölçek puanları ile grupların karşılaştırılmasında t-testi, Ki-kare testi, ANOVA testi ile nonparametrik veriler Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testi ile değerlendirilmiştir. Yapılan analizlere göre ölçek ve boyutları arasında güçlü ilişkinin ($p<0.05$) olduğu görülmektedir. Madde bağımlılığı farkındalık ölçeğinin ve tüm boyutlarının puan ortalamalarının iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Adölesanları madde kullanıma iten nedenler ile ölçek boyutları arasında önemli farklılıklar olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği, bunun için erken dönemde farklı yöntemler (video animasyon, role play, grup tartışması vb.) kullanılarak farkındalık eğitimlerinin verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adölesan, farkındalık, madde bağımlılığı.

The Determination of Substance Abuse Awareness in Adolescents

ABSTRACT

The study was planned to determine the awareness levels of adolescents for substance abuse. The population and sample of the cross-sectional study consists of adolescents (n=455) who are educated in the city center of Kahramanmaraş. “Descriptive Questionnaire Form” and “Substance Addiction Awareness Scale” were used as data collection tools in the research. The data of the research were analyzed in the SPSS 29 package program by complying with the confidential criteria in the computer environment. In the comparison of scale scores and groups, t-test, Chi-square test, ANOVA test and nonparametric data were evaluated with Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests. According to the analyzes made, it is seen that there is a significance difference ($p<0.05$) between the scale and its dimensions. It was determined that the mean score of the substance addiction awareness scale and all its dimensions was at a good level. It was found that there were significant differences between the reasons pushing the adolescents to use substances and the scale dimensions ($p<0.05$). It has been suggested that adolescents' substance addiction awareness levels should be increased and awareness training should be given by using different methods (video animation, role play, group discussion, etc.) in the early period for this.

Keywords: Adolescent, awareness, substance abuse.

Sorumlu yazar/Corresponding author: hakanavan@gmail.com

Geliş tarihi/Date of receipt: 14.03.2023

Kabul tarihi/Date of acceptance: 11.05.2023

Atıf için/To cite: Avan, H., & Nacar, D. (2023). Adölesanlarda madde bağımlılığı farkındalığının belirlenmesi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(2), 89-97.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Adölesan dönem, bireyin hayatında fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal yönden değişimlerin çok hızlı olduğu önemli bir gelişim dönemi olarak bilinmektedir. Gelişimin ve değişimin hızlı olduğu bu dönemde adölesanlar kimlik arayışı, bağımsızlığını kazanma ve bir gruba ait olma gibi süreçleri yaşamaktadır. Yaşanan bu süreçler adölesanların riskli sağlıksız davranışları deneyimlemelerine neden olabilmektedir. Riskli ve tehlikeli davranışları deneme, illegal gruplara girme ve madde kullanımı gibi birçok durum sağlıksız davranışlar arasında sayılabilir. Kuşkusuz madde kullanımı bu riskli davranışların en önünde gelmektedir (Eker ve ark., 2013; Hockenberry ve ark., 2017; Köse & Gül, 2018). Maddenin kötüye kullanımı sonucu ortaya çıkan madde bağımlılığı; adölesanın fiziksel, sosyal, bilişsel ve ruhsal işlevlerinde değişikliğe neden olan maddelerden zarar görülmesine rağmen kullanımının bırakılmaması durumudur (Dilbaz ve ark., 2019; Köse ve ark., 2017; Leifer, 2019).

Ülkemizde ve dünyada son günlerde sayısı giderek artan madde kullanımı özellikle hassas bir süreç yaşayan adölesanlarda da yaygınlaşmaktadır. Madde kullanımı sadece adölesanları etkilemekle kalmayıp aynı zamanda ailesel, toplumsal, sosyal ve ekonomik olarak tüm ülkeyi etkilemektedir (Bağcı Taylan ve ark., 2019; Şaşman Kaylı ve ark., 2020; Yoldaş & Demircioğlu, 2020). Özellikle şehirleşmenin artması ve nüfus hareketlerine bağlı şehir nüfusunun artışı ile birlikte aile bağlarının zayıflaması, köyden kente gelen adölesanların sportif faaliyetlerden yoksun kalması ve internet başta olmakla birlikte teknolojinin kötü amaçlar için kullanılmaya açık olması gibi etmenler adölesanları madde kullanmaya özendirilmektedir (Albayrak & Balcı, 2014). Madde kullanımına genellikle adölesan dönemde başlanmaktadır. Madde kullanımında sosyal, kültürel ve psikolojik faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Adölesanlar duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek, sorunlarından uzaklaşmak, heyecan aramak, eğlenmek gibi çok farklı sebeplerle madde kullanma teşebbüsünde bulunmaktadır (Dilbaz ve ark., 2019; Hockenberry ve ark., 2017). Bu durum adölesan sağlığının ve dolayısıyla toplumun sağlığının bozulmasına neden olmaktadır.

Toplumlar biyolojik olarak kültürel miraslarını geleceğe taşıma kabiliyetine sahip olmadıklarından topluma ait kültürü geleceğe taşıyacak olan çocuklara ihtiyaç vardır. Toplumun kültürünü geleceğe taşıyacak olan çocukların beden ve ruh sağlıklarının korunması ve sağlıksız olan yönlerinin düzeltilmesi yetişkinlerin sorumlulukları arasındadır (Şimşek & Bulut, 2022). Toplumsal sağlığın korunması ve geliştirilmesi için adölesanlarda madde kullanımı ve bağımlılıkla mücadele etmek son derece önemlidir. Bağımlılıkla mücadele kapsamında başta ebeveynler olmak üzere ebeveyn ve adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle erken yaşlarda madde kullanımına yönelik farkındalık düzeylerinin ve yaygınlığının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amacı bir il merkezinde yaşayan adölesanların madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyini belirlemek ve ilişkili faktörleri incelemektir.

Araştırma Soruları

1. Adölesanların Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ) ve alt boyutlarına ilişkin puan düzeyi nedir?
2. Adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeyi ile madde kullanımına başlama nedenlerine ilişkin görüşleri arasında ilişki var mıdır?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma kesitsel tiptedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş il merkezinde eğitim gören adölesanlar (N=44856) oluşturmaktadır. Evreni temsil eden 14-21 yaş aralığında ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan örneklem grubunun oluşturulması amacıyla kartopu örnekleme yöntemi ile 455 kişiye ulaşılmıştır. Bu aşamada örneklemin yeterli olup olmadığını belirlemek için post-power analizi yapılmış olup yapılan analizinde 455 örneklem büyüklüğü, %5'lik yanılma payı ve 0,2'lik etki büyüklüğüne göre çalışma

%99'luk bir güce sahip olduğu görülmüştür. Araştırmada gücün %95 ve üzerinde olması nedeniyle veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından literatür taramaları sonucunda (Chisom ve ark., 2022; Erdamar & Kurupınar, 2014; Ketten ve ark., 2014; Köse & Gül, 2018; Rohde ve ark., 2018) oluşturulan "Tanıtıcı Anket Formu", "Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği" kullanılmıştır.

Tanıtıcı Anket Formu: Cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, okul türü vb. sosyo-demografik sorular ile madde bağımlılığına yönelik tanımlayıcı toplam 15 adet sorudan oluşmaktadır.

Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ): Köse ve Gül tarafından 2018 yılında geliştirilen ölçek; 5'li Likert tipinde ve 27 maddeden oluşmaktadır. MBFÖ "Yardım ve hukuki düzenlemeler", "Madde kullanımının belirtileri ve etkileri", "Kişisel tutum ve görüşler" ve "Bağımlılığa neden olan faktörler" şeklinde dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 27, en yüksek puan ise 135'dir. Ölçekten alınacak puan yükseldikçe farkındalık artmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0.882 olarak hesaplanmıştır (Köse & Gül, 2018). Bu çalışmada ise ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0.899 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler, 07-31 Aralık 2022 tarihleri arasında Google form uygulaması kullanılarak elektronik ortamda toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından elektronik ortamda oluşturulan gönüllü olur formu, anket soruları ve ölçekler, adölesan sosyal medya gruplarına gönderilmiş ve gönüllülük esasına dayanarak bireylerin anket formlarını doldurması istenmiştir. Araştırma kapsamındaki adölesanlara ulaşmak için araştırmacıların tanıdığı, araştırmanın dahil etme kriterlerine uyan ve sosyal medya bilgileri bulunan adölesanlara anket linki çevrimiçi ortamda gönderilmiştir. Ardından adölesanların anket linkini tanıdıkları diğer adölesanlara göndermesi istenmiştir. Araştırma kapsamına alınan adölesanlara bu şekilde kartopu örneklem yöntemi ile ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri bilgisayar ortamında SPSS 29 paket programında analiz edilmiştir. Veri analizinde, tanımlayıcı istatistik yöntemler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma gibi) kullanılmıştır. Verilerin normal dağılımı Skewness ve Kurtosis ($\pm 1,5$) değerleri ve Shapiro Wilk normallik testi ile değerlendirilmiştir (Tabachnick & Fidell, 2013). Varyansların homojenliği Levene testi ile değerlendirilmiştir. İç tutarlılık katsayısı Cronbach's alfa testi ile hesaplanmıştır. Verilerin analizinde adölesan algılarını tanımlayabilmek için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri dikkate alınmıştır. Ölçek puanları ile grupların karşılaştırılmasında t-testi, Ki-kare testi, ANOVA testi ile nonparametrik veriler Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testi ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıbbi Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (06.12.2022 tarih ve 2022/36/01 sayılı) etik kurul izni alınmıştır. Katılımcılara, araştırmanın amacına yönelik bilgi verilmiş; araştırmanın gönüllülük esasına göre izinleri alınmıştır. Ayrıca ölçeği geliştiren yazardan e-mail yoluyla izin alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan adölesanların %54.3'ü kadın ve %45.9'u Anadolu lisesi öğrencisidir. Adölesanların %62.9'unun annesi, %34.1'inin babası ilköğretim mezunudur. Adölesanların %88.6'sının aile tipi çekirdek aile olup %68.4'ünün kendine ait odası vardır. Adölesanların %22.4'ü anne babasının demokratik tutuma sahip olduğunu belirtmiş olup %52.3'ü hiç sigara kullanmadığını, %87'si hiç alkol kullanmadığını, %99.1'i ise daha önce hiç uyuşturucu kullanmadığını bildirmiştir.

Tablo 1. Bireylerin sosyo-demografik değişkenlerine ilişkin veriler (n=455)

Değişken (n:455)		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	247	54.3
	Erkek	208	45.7
Okul Türü	Anadolu Lisesi	209	45.9
	Meslek Lisesi	158	34.8
	İmam Hatip Lisesi	47	10.3
	Fen Lisesi	11	2.4
	Diğer Liseler	30	6.6
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	286	62.9
	Ortaokul	99	21.7
	Lise	47	10.3
	Üniversite	23	5.1
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	155	34.1
	Ortaokul	128	28.1
	Lise	126	27.7
	Üniversite	46	10.1
Aile Tipi	Çekirdek Aile	403	88.6
	Geniş Aile	33	7.2
	Parçalanmış Aile	19	4.2
Kendisine Ait Odası Olan	Evet	311	68.4
	Hayır	144	31.6
Anne-Baba Tutumu	Otoriter	94	20.7
	Demokratik	102	22.4
	Aşırı Hoşgörülü	85	18.7
	Kararsız-Dengesiz	91	20.0
	Aşırı Koruyucu	83	18.2
Sigara Kullanma Durumu	Hiç Kullanmadım	238	52.3
	En Az Bir Defa Kullandım	153	33.6
	Düzenli Olarak Kullanıyorum	64	14.1
Alkol Kullanma Durumu	Hiç Kullanmadım	396	87.0
	En Az Bir Defa Kullandım	48	10.6
	Düzenli Olarak Kullanıyorum	11	2.4
Uyuşturucu Kullanma Durumu	Hiç Kullanmadım	451	99.1
	En Az Bir Defa Kullandım	3	0.7
	Düzenli Olarak Kullanıyorum	1	0.2

Adölesanların madde bağımlılığı farkındalık ölçeğinin yardım ve hukuki düzenlemeler puan ortalaması 38.58±5.76, madde kullanımının belirtileri ve etkileri puan ortalaması 33.92±5.38, kişisel tutum ve görüşler puan ortalaması 24.98±4.61, bağımlılığa neden olan faktörler puan ortalaması 15.94±3.40 ve ölçek toplam puan ortalaması 113.44±14.36 olarak dağılmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. MBFÖ ve alt boyutlarına ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri (n=455)

Değişkenler	Ortalama	SS
Yardım ve Hukuki Düzenlemeler	38.58	5.76
Madde Kullanımının Belirtileri ve Etkileri	33.92	5.38
Kişisel Tutum ve Görüşler	24.98	4.61
Bağımlılığa Neden Olan Faktörler	15.94	3.40
MBFÖ Toplam Puanı	113.44	14.36

Araştırmada adölesanların madde bağımlılığı farkındalık durumu ile madde kullanımına başlama nedenlerine ilişkin görüşleri karşılaştırılmıştır. Sigara kullanımının özenti sonucu başlanıldığını düşünen adölesanların bağımlılığa neden olan faktörler boyutu puan ortalamalarının önemli düzeyde daha düşük olduğu belirlenmiştir (p<0.05). Sigara kullanımının aile ve sosyal baskı sonucu başlanıldığını düşünen adölesanların bağımlılığa neden olan faktörler boyutu puan ortalamalarının önemli düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Alkol kullanımının özenti sonucu başlanıldığını düşünen adölesanların

Araştırma Makalesi / Research Article

bağımlılığa neden olan faktörler boyutu puan ortalamalarının önemli düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Uyuşturucu madde kullanımının kişisel problemler sonucu başlandığını düşünen adölesanların bağımlılığa neden olan faktörler boyutu puan ortalamalarının önemli düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Maraş otu kullanımının merak sonucu başlandığını düşünen adölesanların kişisel tutum ve görüşler boyutu puan ortalamalarının önemli düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 3).

Tablo 3. Adölesanların madde kullanımına başlama nedenlerine ilişkin görüşleri ile MBFÖ ve alt boyutlarının dağılımı (n=455)

Değişkenler	Yardım ve Hukuki Düz.	Madde Kullanımının Belirtileri ve Etkileri	Bağımlılığa Neden Olan Faktörler	Kişisel Tutum ve Görüşler	Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği
	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS
Sigara Kullanımının Özenti Sonucu Başladığını Düşünen					
Evet (n=275)	38.30±6.17	33.77±5.66	24.45±4.72	15.80±3.58	112.33±15.28
Hayır (n=195)	38.97±5.10	34.14±4.96	25.74±4.34	16.14±3.11	115.02±12.83
Test	t=-1.251 p=0.212	t=-0.742 p=0.458	t=-3.010 p=0.003	t=-1.095 p=0.274	t=-2.004 p=0.046
Sigara Kullanımının Aile ve Sosyal Baskı Sonucu Başladığını Düşünen					
Evet (n=364)	38.57±5.77	33.84±5.39	27.76±4.71	15.95±3.39	113.15±14.32
Hayır (n=106)	38.60±5.72	34.20±5.34	25.76±4.46	15.89±3.45	114.47±14.51
Test	t=-0.038 p=0.970	t=-0.603 p=0.547	t=-2.109 p=0.036	t=0.167 p=0.868	t=-0.833 p=0.405
Alkol Kullanımının Özenti Sonucu Başladığını Düşünen					
Evet (n=281)	38.16±5.45	33.20±5.03	24.86±4.75	15.13±3.23	112.00±13.56
Hayır (n=189)	39.03±6.48	34.20±6.15	25.30±4.22	16.44±3.77	115.99±16.23
Test	t=-1.939 p=0.053	t=-1.510 p=0.132	t=-2.191 p=0.029	t=-0.953 p=0.341	t=-2.371 p=0.018
Uyuşturucu Madde Kullanımının Kişisel Problemler Sonucu Başladığını Düşünen					
Evet (n=332)	38.55±5.91	34.06±5.36	34.64±4.70	15.92±3.31	113.18±14.48
Hayır (n=138)	38.65±5.37	33.60±5.42	25.81±4.28	16.00±3.61	114.07±14.10
Test	t=-0.180 p=0.857	t=0.852 p=0.394	t=-2.505 p=0.010	t=-0.227 p=0.820	t=-0.606 p=0.545
Maraş Otu Kullanımının Merak Sonucu Başladığını Düşünen					
Evet (n=229)	38.34±5.86	33.96±5.30	24.50±4.83	15.82±3.45	112.65±14.71
Hayır (n=241)	38.80±5.66	33.89±5.46	25.44±4.35	16.05±3.35	114.20±14.01
Test	t=-1.175 p=0.241	t=-0.865 p=0.388	t=0.138 p=0.890	t=-2.221 p=0.027	t=-0.714 p=0.475

Yapılan analizlere göre Tablo 4'e bakıldığında en güçlü ilişkinin madde bağımlılığı farkındalık ölçeği ile yardım ve hukuki düzenlemeler (0.881**) boyutu arasında olduğu görülmektedir. Yani madde bağımlılığı farkındalık düzeylerine ilişkin algılar arttıkça yardım ve hukuki düzenlemelere ilişkin algılar da artmaktadır. En zayıf ilişki ise bağımlılığa neden olan faktörler ile kişisel tutum ve görüşler (0.097) arasında olduğu görülmektedir. Madde bağımlılığı farkındalık ölçeği ve alt boyutlarının tamamının arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. MBFÖ ve alt boyutlarının korelasyon testi sonuçları (n=455)

Değişkenler	1	2	3	4	5
1.Yardım ve Hukuki Düzenlemeler	1				
2.Madde Kullanımının Belirtileri ve Etkileri	0.725**	1			
3.Bağımlılığa Neden Olan Faktörler	0.269**	0.190**	1		
4.Kişisel Tutum ve Görüşler	0.516**	0.529**	0.097*	1	
5.MBFÖ Toplam Puan Ortalaması	0.881**	0.852**	0.523**	0.673**	1

**p<.01; *p<.05

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan adölesanların madde bağımlılığı farkındalık ölçeği ve alt boyutları puan ortalamalarının, ölçek ve alt boyutlarından alınabilecek puanların ortalamalarının ve farkındalık düzeyinin iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Literatür çalışmalarına bakıldığında Bekircan ve ark. (2022) yaptığı çalışmada Kişisel Tutum ve Görüşler boyutu dışında diğer boyutlar ve ölçek toplamı puan ortalamaları çalışma bulgularına benzer doğrultuda olduğu görülmektedir (Bekircan ve ark., 2022). Çalışma bulguları ile aynı doğrultuda Köse ve ark. (2017) yaptığı çalışmada adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğunu bildirmiştir (Köse ve ark., 2017). Madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yüksek olması maddeyi kötüye kullanım durumlarını azalttığı düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında her ne kadar madde bağımlılığı farkındalık düzeyi yüksek olsa da öngörülemez birçok nedenden dolayı adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi önem arz etmektedir.

Adölesanlar olumsuz sağlık davranışlarının temellerinin atıldığı bu dönemde birçok neden dolayı madde kullanımına yönelebilmektedir. Sigara ve alkol kullanımının özenti sonucunda başlanıldığını düşünmenin bağımlılığa neden olan faktörlere yönelik farkındalık düzeylerine etkisinin olduğu görülmüştür. Yapılan bir çalışmada adölesanların özenti nedeniyle madde kullanımını deneyimleyebildiğini bildirmiştir (Yalman, 2019). Benzer şekilde özentin sigarayı kullanma girişimini arttırdığını bildiren çalışmalarda bulunmaktadır (Can ve ark., 2021; Dinç, 2019; Erdamar & Kurupınar, 2014; Mayda ve ark., 2010; Ulusoy, 2017). Bu açıdan bakıldığında adölesanın çevresinde sigara içen alkol kullanan kişilerin olması adölesanın da sigara ve alkol kullanmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Aile ve sosyal baskı sonucunda sigara kullanılmaya başlandığını düşünenlerin bağımlılığa neden olan faktörlere yönelik farkındalık düzeyleri önemli şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda aile baskısı ve akran çevresi sebebiyle sigara ve daha farklı madde kullanımlarının arttığını bildiren çalışmalarda bulunmaktadır (Chisom ve ark., 2022; Çevik & Kızmaz, 2021; Dinç, 2019; Hemati ve ark., 2020; Momeñe ve ark., 2021; Özcan & Sever, 2017; Rohde ve ark., 2018; Yalman, 2019). Bağımsızlık kazanma duygularının yoğun bir şekilde yaşandığı adölesan dönemde, adölesan aileden uzaklaşmakta ve akran gruplarına daha fazla yaklaşmaktadır. Bu durum ise olumsuz bir akran çevresi olan adölesanlarda madde kullanım risklerini arttırdığı düşünülmektedir.

Kişisel problemler sonucunda uyuşturucu madde kullanılmaya başlandığını düşünenlerin bağımlılığa neden olan faktörlere yönelik farkındalık düzeyleri önemli şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Adölesanlar ile yapılan çalışmada kişisel problemlerin madde kullanımında önemli bir etkisinin olduğunu bildirmiştir (Chisom ve ark., 2022). Adölesanların kimlik arayışı içerisinde olduğu bu dönemde çözümleyemediği kişisel problemler ve stres karşısında yeteri kadar geliştiremediği baş etme yöntemlerinden dolayı madde kullanımını deneyimlediği düşünülmektedir.

Maraş otu kullanımına merak sonucu başlanıldığını düşünen adölesanların kişisel tutum ve görüşlere yönelik farkındalık düzeylerine etkisinin olduğu görülmüştür. Keten ve ark. (2014) adölesanlar ile yaptığı çalışmada maraş otu kullananların %30'unun ilk başlama deneyimlerinin merak sonucunda gerçekleştiğini bildirmiştir (Keten ve ark., 2014). Benzer şekilde Kahramanmaraş'ta yapılan bir çalışmada adölesanların %31'i madde kullanımına merak sonucu başladığını bildirmiştir (Nazlıcan ve ark., 2018). Adölesan dönem büyüme ve gelişmenin çok hızlı yaşandığı bir dönemdir. Adölesanlar bu dönemde ortaya çıkan fizyolojik, psikolojik ve zihinsel değişimlere uyum sağlamada sorunlar yaşayabilmektedir. Bu sorunlarla baş etmede ona destek veren, yardım ve tutunacak dal sağlayan bir şeye ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacını çeşitli sebeplerle karşılayamadığı durumlarda madde kullanımını deneyimlemeye sonrasında ise kullanmaya başladığı düşünülmektedir. De Berardis ve ark. (2020) yaptığı çalışmada olumsuz tutum ve düşüncelerin özellikle adölesan dönemde uygunsuz sağlık davranışlarına neden olduğunu bildirmiştir (De Berardis ve ark., 2020). Bu açıdan bakıldığında özenti, merak, aile ve akran baskısı, psikososyal durumlar nedeniyle adölesanlar madde kullanımını deneyimleyebilmektedir. Adölesanların madde kullanımına hayır diyebilmelerine ve bu konuda farkındalık geliştirmelerine destek vermek önem arz etmektedir.

Araştırmada MBFÖ ve alt boyutlarının arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin artması durumunda ölçeğin diğer boyutlarında da algılarının önemli düzeyde artmasını sağladığı görülmüştür. Aldemir ve Doğan'ın (2022) yaptığı çalışmada MBFÖ ve alt boyutlarının arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu bildirmiştir (Aldemir & Doğan, 2022). Bu açıdan bakıldığında herhangi bir boyutta kazanılan farkındalık düzeyleri diğer tüm boyutları pozitif yönde etkilediği söylenebilir.

Adölesanlarda madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi madde bağımlılığı ile mücadele açısından büyük önem taşımaktadır. Adölesanlarda madde bağımlılığına yönelik farkındalık kazandırmanın en önemli yöntemlerinden birisi farklı teknik ve uygulamalar ile farkındalık eğitimleri verilmesidir. Adölesanlarda yapılan bir çalışmada madde bağımlılığına ilişkin farkındalık ve bilgi seviyeleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu bildirilmiştir (Köse ve ark., 2017). Benzer şekilde yapılan bir çalışmada madde bağımlılığına yönelik yapılacak farkındalık eğitimlerinin bağımlılıkla mücadelede önemli bir kılavuz olacağı belirtilmiştir (Bağcı Taylan ve ark., 2019). Nijerya'da yapılan bir çalışmada adölesanların madde kullanımı ve zararları konusunda yetersiz bilgiye sahip olduğu ve madde kullanımının önüne geçebilmek için adölesanların farkındalık düzeylerinin artırılması gerektiğini bildirmiştir (Chioma ve ark., 2022). Karataş ve ark. (2016) adölesanların madde bağımlılığına yönelik bilgilendirilmesi gerektiğini bildirmiştir (Karataş ve ark., 2016). Adölesanların madde bağımlılığını önleyecek eğitimlere gereksinim duyduğu (Altunkürek & Özçoban, 2020), madde bağımlılığı ile mücadelede farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi ve bunun içinde eğitimler verilmesi gerektiği (Yüce, 2019) yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. Mete ve ark. (2020) sigara ve madde kullanımında lise 2. sınıfın kritik bir dönem olduğunu bildirmiştir (Mete ve ark., 2020). Bu bağlamda erken dönemde adölesanlara madde bağımlılığı farkındalık düzeylerini arttıracak ve madde bağımlılığını önlemeye yönelik hemşireler ve öğretmenler tarafından eğitimler planlanmalı ve uygulanmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu, özenti, aile ve sosyal baskı sigara bağımlılığına önemli düzeyde etki ettiği, özentinin alkol bağımlılığına önemli düzeyde etki ettiği, uyuşturucu madde kullanımında kişisel problemler uyuşturucu madde bağımlılığa neden olan faktörler arasında yer aldığı, adölesanların maraş otuna duydukları merak düzeyleri kişisel tutumları üzerine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda adölesanların madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği, bunun için erken dönemde farkındalık eğitimlerinin verilmesi, eğitim müfredatlarına bağımlılıkla mücadele derslerinin eklenmesi, bağımlılıkla mücadele kapsamında okul sağlığını geliştirecek, multidisipliner bir ekiple yapılacak çalışmaların planlanması önerilir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıbbi Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (06.12.2022 tarih ve 2022/36/01 sayılı) etik kurul izni alınmıştır.

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: HA; Tasarım: DN, HA; Veri toplama: DN, HA; Veri işleme: HA, DN; Analiz ve/veya yorum: HA, DN; Kaynak tarama: HA; Makalenin yazımı: HA, DN; Eleştirel inceleme: HA.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

FİNANSAL DESTEK

Herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

KAYNAKLAR

Albayrak, S., & Balcı, S. (2014). Gençlerde madde bağımlılığı ve önlenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma*, 11(2), 30–37.

Aldemir, İ., & Doğan, S. (2022). Hemşirelik öğrencilerinin madde bağımlılığı farkındalığı ve iyilik hallerinin değerlendirilmesi. *Health Sciences*, 8(1), 67–84.

Altunkürek, Ş. Z., & Özçoban K. (2020). Lise öğrencilerinin internet bağımlılıkları ile sağlıklı yaşam biçimi davranışları. *Bağımlılık Dergisi*, 1(4), 275–284.

Bağcı Taylan, Ş., Nas, İ., & Ediz, Ç. (2019). Sağlıklı yaşam seminerine katılan öğrencilerin madde bağımlılığı ile ilgili farkındalıkları. *Bağımlılık Dergisi*, 20(4), 197–205.

Bekircan, E., Ün, İ., İşcan Ayyıldız, N., & Usta, G. (2022). Üniversite öğrencilerinde madde bağımlılığı farkındalığı benlik saygısı ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 1–7. <https://doi.org/10.51982/bagimli.939626>

Can, V., Küçükoğlu, S., Aytekin Özdemir, A., Bulduk, M., (2021). Üniversite öğrencilerinin madde kullanım durumları ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Kocaeli Med J.*, 10(Ek Sayı 2), 63–71.

Çevik, M., & Kızmaz, Z. (2021). Uyuşturucu bağımlılarının demografik özellikleri ve madde kullanım alışkanlıkları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37), 470–506. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.823646>

Chioma, O. O., Bridget, I. U., Ifeyinwa, C. N., & Fidelia, O. E. (2022). Knowledge and indulgence in substance abuse among adolescents in Anambra state, South-East Nigeria. *African Health Sciences*, 22(1), 227–233. <https://doi.org/10.4314/ahs.v22i1.29>

Chisom, H. I., Beatrice, O., Iyanuoluwa, O. O., & Oluwatoyin, B. (2022). Risk factors associated with substance abuse among adolescents. *International Neuropsychiatric Disease Journal*, 18(1), 11–24. <https://doi.org/10.9734/indj/2022/v18i130214>

De Berardis, D., Fornaro, M., Orsolini, L., Ventriglio, A., Vellante, F., & Di Giannantonio, M. (2020). Emotional dysregulation in adolescents: Implications for the development of severe psychiatric disorders, substance abuse, and suicidal ideation and behaviors. *Brain Sciences*, 10(9), 1–5. <https://doi.org/10.3390/brainsci10090591>

Dilbaz, N., Enez Darçın, A., Nurmedov, S., Kovan, O., Başabak, A. Z., Mordağ, O., Çengel, S. M., & Dağ, M. (2019). *Madde kullanım riski ve madde bağımlılığından korunma*. T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Hangar Yayıncılık.

Dinç E.Ç. (2019). *Madde kullanım bozukluğu olan kişilerde madde kullanım özellikleri üzerine nitel bir çalışma*. [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü]. Erişim: Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (ID: 565987).

Eker, F., Akkuş, D., & Kapısız, Ö. (2013). Ergenler için madde bağımlılığından korunma öz-yeterlik ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik değerlendirilmesi. *Journal of Psychiatric Nursing*, 4(1), 7–12. <https://doi.org/10.5505/phd.2013.74936>

Erdamar, G., & Kurupınar, A. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65–84. <https://doi.org/10.5578/jss.7521>

Hemati, Z., Abbasi, S., Oujian, P., Kiani, D., Hajar hospital, K. D., & ward, P. (2020). Relationship between parental communication patterns and self-efficacy in adolescents with parental substance abuse Iran. *Iranian Journal of Child Neurology*, 14(1), 49–56.

Hockenberry, M. J., Wilson, D., & Rodgers, C. C. (2017). *Wong's essentials of pediatric nursing*. Elsevier.

Karataş, H., Kandemir, H., Basmacı Kandemir, S., & Akın, R. (2016). Lise öğrencilerinde riskli madde kullanımının incelenmesi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 13(1), 23–31.

Keten, H. S., Üçer, H., Önay, H., Cerit, M., Gürsoy, H., & Çelik, M. (2014). Kahramanmaraş'ta yurttan kalan erkek lise öğrencilerinin maraş otu konusunda bilgi, tutum ve davranışları. *Turkish Journal of Family Medicine & Primary Care*, 8(4), 111–116. <https://doi.org/10.5455/tjfm.158578>

Köse, E. Ö., & Gül, Ş. (2018). Madde bağımlılığı farkındalık ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 41–56.

Köse, E. Ö., Gül, Ş., & Keskin, B. (2017). Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili farkındalık ve bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 18(1), 8–15.

Leifer, G. (2019). *Introduction to maternity and pediatric nursing*. Elsevier.

Araştırma Makalesi / Research Article

Mayda A. S., Gerçek Ç. G., Gümüş G., Demir S., Deniz M., Sürücü Z. P., Konuk M., Türkmaya M., & Taner H. (2010). Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımı sıklığı ve kullanmaya başlama nedenleri. *Düzce Tıp Dergisi*, 12(3), 7–14.

Mete, B., Söyler, V., Pehlivan, E. (2020). Adölesanlarda sigara içme ve madde kullanma prevalansı. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 64–71.

Momeñe, J., Estévez, A., Pérez-García, A. M., Jiménez, J., Chávez-Vera, M. D., Olave, L., & Iruarrizaga, I. (2021). Title: Substance abuse and its relationship to emotional dependence, attachment and emotional regulation in adolescents. *Anales de Psicología*, 37(1), 121–132. <https://doi.org/10.6018/analesps.404671>

Nazlıcan, E., Ersoy, Ö., Akbaba, M., & Kurt, B. (2018). Kahramanmaraş il merkezindeki lise son sınıf öğrencilerinde maraş otu ve madde kullanımı ve etkileyen faktörler. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 235–246.

Özcan, B., & Sever, S. (2017). Sosyo-Demografik değişkenler açısından alkol kullanımı ve çeşitli kriterlere göre analizi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 261–276.

Rohde, P., Turner, C. W., Waldron, H. B., Brody, J. L., & Jorgensen, J. (2018). Depression change profiles in adolescents treated for comorbid depression/substance abuse and profile membership predictors. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 47(4), 595–607. <https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1118695>

Şaşman Kaylı, D., Yılmaz, G., & İyilikçi, O. (2020). Toplumun bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutum ve davranışları üzerine ölçek çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 21(2), 115–128.

Şimşek, Ş., & Bulut, F. (2022). Abdullah Harmancı'nın hışırtı avcısı adlı eserinde kültür aktarımı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 8(1), 37-66.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Allyn and Bacon.

Ulusoy, K. (2017). Tarih öğretmenlerinin madde bağımlılığı ve medya bağımlılığı ile ilgili düşünceleri. *Kastamonu Education Journal*, 25(1), 385-400.

Yalman, E. (2019). Ebeveyn ve akran ilişkilerinin genç kızlarda madde kullanımına etkisi. *Journal of International Scientific Researches*, 4(2), 372–391. <https://doi.org/10.21733/ibad.536682>

Yoldaş, C., & Demircioğlu, H. (2020). Madde Kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psiko eğitim programlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 72–91.

Yüce, H. B. (2019). *Lise öğrencilerinin alkol ve madde kullanım özellikleri, alkol ve madde kullanımını arttıran risk faktörleri ile bunlara yönelik uygulanabilecek önleme programlarının belirlenmesi*. [Tıpta Uzmanlık Tezi, Marmara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı]. Erişim: Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (ID: 598189).